

eign artistic heritage, the desire to use it in the process of analysis of works of art in literature lessons.

Key words: *professional training, work of art, art, comparative studies, teacher of Ukrainian language and literature.*

Дата подання рукопису: 19 березня 2020 р.

Дата прийняття до друку: 30 травня 2020 р.

УДК 378

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2020-16-10>

Вікторія Бойта,

*викладач циклової комісії мистецтвознавства
та гуманітарних дисциплін*

Мистецького коледжу імені Сальвадора Далі, м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-9870-8263

e-mail: svit.lit@bigmir.net

ЕЛЕМЕНТИ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОГО АНАЛІЗУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЛІТЕРАТУРИ У КОЛЕДЖАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті висвітлено результати дослідження елементів інтермедіального аналізу як основи ефективного вивчення літератури, що їх доцільно запроваджувати під час занять у коледжах художньо-естетичного профілю. Узагальнено за науковими джерелами зміст, значення поняття «інтермедіальність»; особливості викладання літератури у старших класах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів; обґрунтовано необхідність впровадження інтермедіального підходу до літературних текстів у навчальних закладах художньо-естетичного профілю, адже найбільш вагомими засобами формування творчої особистості учня є різні види мистецтв, а це зумовлює необхідність використання комплексної їх

взаємодії в освітньому процесі; визначено специфіку впровадження елементів інтермедіального аналізу як основи ефективного вивчення літератури, бо література з цієї точки зору є універсальним видом мистецтва, що поєднує у собі ознаки інших видів мистецтв, а саме: виразність музики, пластичність скульптури, візуальність живопису; досліджено різновиди взаємозв'язків літератури та інших видів мистецтв; наведено зразки інтермедіальності в літературі, зразки студентських інтермедіа, що були створені на заняттях із літератури; окреслено перспективи застосування елементів інтермедіального аналізу як основи ефективного вивчення літератури у коледжах художньо-естетичного профілю.

Ключові слова: інтермедіальність, комплексна взаємодія мистецтв, художньо-естетичний профіль, міжмистецькі зв'язки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах створення нових стандартів системи освіти в Україні, потреби ґрунтовних змін у вивченні окремих предметів проблема пошуку нових, ефективних методів і прийомів навчання набуває надзвичайно важливого значення.

В основі Концепції Нової української школи важливе значення має саме компетентнісний підхід, який змінює акценти у навчальному процесі, а саме: головним стає не сам процес навчання, а досягнення особистого результату учня. Він змінює освітню роль учня, перетворюючи його із реципієнта на активного учасника освітнього процесу. За допомогою індивідуальних зусиль і творчого пошуку учень обирає свій освітній шлях не тільки в певній галузі, а й у житті, що є дуже важливим для учнів старших класів із визначеними профілями навчання.

Оскільки центром усієї освітньої системи за таких умов стає індивідуальність дитини, то методи і прийоми навчання мають також змінюватися, особливо при обраному учнем профілі навчання. Посилюється увага до особистості учня, його особливих творчих здібностей. Найбільш вагомими засобами формування творчої особистості учня є різні види мистецтв. Це зумовлює необхідність використання комплексної взаємодії мистецтв у навчальному процесі. За таких умов актуалізується потреба віднайдення нових, ефективних методів, прийомів, форм навчання під час вивчення

дисциплін, у тому числі й літератури, у коледжах художньо-естетичного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми, виокремлення невирішених її частин. Дослідженням окремих аспектів взаємодії різних видів мистецтв займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених (Д. Наливайко, М. Ільницький, Е. Циховська, О. Пешкова, О. Попова, О. Ханзен-Леве, В. Вольф, У. Вайшгайн, Л. Генералюк, В. Просалов, Н. Лупак та інші). Особливо значна кількість досліджень здійснена у сучасній літературній компаративістиці. Але впровадження взаємодії різних видів мистецтв у освітній процес під час викладання літератури у класах художньо-естетичного профілю не було предметом окремого наукового дослідження, що актуалізує необхідність звернення до цієї проблеми.

Мета статті – узагальнити уявлення про зміст поняття «інтермедіальність», розкрити сутність впровадження до навчального процесу, її значення для розвитку творчої особистості учнів, проаналізувати можливість і специфіку впровадження інтермедіальності під час вивчення літератури у старших класах художньо-естетичного профілю. Щоб реалізувати поставлену мету, слід виконати такі **завдання**:

- 1) з'ясувати зміст, значення поняття «інтермедіальність»;
- 2) визначити особливості викладання літератури у старших класах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів;
- 3) обґрунтувати необхідність впровадження елементів інтермедіального аналізу у навчальних закладах художньо-естетичного профілю;
- 4) визначити специфіку впровадження інтермедіальності як основи ефективного вивчення літератури, різновиди взаємозв'язків літератури та інших видів мистецтв;
- 5) навести зразки інтермедіальності в літературі, зразки студентських інтермедіа, що були створені на заняттях із літератури.

Методи дослідження. У роботі застосовано такі методи: аналіз, узагальнення, систематизація, що допомогли дослідити праці провідних вчених щодо ролі взаємодії мистецтв і її впровадження до навчального процесу, метод спостереження і моделювання фрагментів занять із застосуванням інтермедіальності, які сприяли

практичному їх впровадженню в освітній процес навчального закладу художньо-естетичного профілю.

Виклад основного матеріалу. Проблема взаємодії мистецтв постійно привертає увагу дослідників ще з часів античності (Аристотель «Про мистецтво поезії»). Перебувала вона в центрі уваги і в добу Відродження (Леонардо да Вінчі «Суперечка живописця з поетом, музикантом і скульптором»). Досі популярним залишається трактат Г. Е. Лессінга «Лаокоон, або Про межі живопису й поезії» (1766 р.). Проблемі взаємозв'язків між різними видами мистецтва присвячено багато праць у світовому літературознавстві, починаючи з другої половини ХХ століття.

Досі немає однастайності серед науковців стосовно авторства поняття «інтермедіальність». Зазначають імена Д. Хігінса, А. Ханзена-Леве, Ю.-Е. Мюллера та інших науковців. Більшість сучасних дослідників вважають, що авторство терміна належить А. Ханзену-Леве (стаття «Проблема кореляції словесного та зображального мистецтв на прикладі російського модерну», 1983 р.). Але до нього це слово використовував у своїх працях Д. Хігінс (1965 р.) у значенні злиття кількох видів мистецтва. Д. Хігінс зазначає, що цей термін він запозичив у Т. Кольріджа (1812 р.), який використав це слово у значенні «посередник».

Термін «інтермедіальність» походить від латинських слів «inter» – «між, серед, взаємно» та «medium» – «середина». Варто зазначити, що слово «medium» є багатозначним (зараз нараховується одинадцять значень). На думку І. Ільїна, медіа – це не тільки власне лінгвістичні засоби висловлювання і думок, і почуттів, а будь-які знакові системи, у яких закодовано будь-яке повідомлення [3, с. 8]. Всі знаки мистецтв (слова письменника, колір, тінь, лінія художника, ноти музиканта, об'єми скульптора тощо) є рівноправними засобами передавання інформації. Текст одного виду мистецтва, стаючи частиною художнього простору іншого мистецтва, починає «жити» за законами нового мистецтва, набуваючи нових смислів. Відбувається так званий діалог мистецтв.

На думку О. Попової, поняття інтермедіальності можна розглядати з двох боків: 1) як «використання художньою літературою інших видів мистецтва задля посилення ефекту та поглиблення головної ідеї та змісту твору»; 2) як «методологію порівняльного аналізу художнього твору і культури загалом» [9, с. 163]. Можна

переконатися, що два аспекти цього поняття є надзвичайно важливими під час викладання літератури у навчальних закладах художньо-естетичного профілю.

До інтермедіа належать: комікс, плакат, візуальна поезія, візуальна музика, відео, комп'ютерна анімація, театр тощо.

За О. Костюк, «вивчення літератури у синтезі мистецтв сприяє усвідомленню аксіологічного та рецептивного потенціалу прочитаних творів, привертає увагу до особливостей їх поетики, розкриває можливості діалогу письменника з літературною традицією, його участі у суспільних та естетичних дискусіях свого часу, впливу на свідомість і смаки наступних поколінь» [5, с. 233]. Література з цієї точки зору є універсальним видом мистецтва, адже у ній досить часто можна побачити різні міжмистецькі зв'язки. Література як особливий вид мистецтва поєднує у собі ознаки інших видів мистецтв, а саме: виразність музики, пластичність скульптури, візуальність живопису. Відбувається «взаємообмін» так званих різних кодів мистецтв. «Синтетичний образ літературного твору як симбіоз Слова, Кольору і Звуку – це не тільки словесний образ, збагачений новими структурними компонентами. У процесі взаємодії естетичних полів відбувається інтенсивне нарощування нових граней. На горизонтальний рівень (сюжетна канва, лейтмотив, образна система) накладаються вертикальні амплітуди, художнє слово постає водночас у декількох вимірах: семантико-емоційному, ритміко-мелодійному, колористичному, тобто у силових полях поетичної, музичної та живописної образності» [1, с. 41].

У дослідженнях виокремлено такі різновиди взаємозв'язків літератури та інших видів мистецтв:

1) твори мистецтва, які відображають та інтерпретують відповідну історію, але вони не є звичайною ілюстрацією до тексту;

2) літературні твори, що є описом окремих витворів мистецтва;

3) літературні твори, які створюють або літературно перетворюють зразки мистецтва;

4) літературні твори, що використовують технічні прийоми образотворчих мистецтв (монтаж, колаж, гротеск);

5) літературні твори, що співвідносяться з образотворчим мистецтвом та художниками або передбачають спеціальні знання з історії мистецтв;

6) синоптичні жанри (емблема);

7) літературні твори на ту саму тематику, що й твори мистецтва [10, с. 52].

Можна переконатися, що взаємозв'язки літератури та інших видів мистецтва досить широкі, що і можна використати під час викладання літератури у навчальних закладах художньо-естетичного профілю. За Ж. Клименко, доцільними можуть стати такі види робіт як порівняння твору з його втіленням в різних видах українського мистецтва; оформлення альбомів «Світова література та вітчизняний живопис», «Вплив перекладної літератури на український театр» підготовка звіту про місце літератури в сучасному культурному просторі (за результатами аналізу телепрограм, кіноафіш, періодичних видань, власного глядацького досвіду) [4, с. 38]. О. Костюк зазначає, що у навчальному процесі важливе місце займає аналітична рефлексія, що «передбачає елементи порівняльного аналізу: літературного оригіналу із його живописними, музичними, театральними, кінематографічними інтерпретаціями, а також класичних і сучасних інтерпретацій між собою» [6, с. 267].

Особливу увагу під час вивчення літератури у коледжах художньо-естетичного профілю варто звернути на так звану «візуалізацію літератури». Творцями інтермедіального контенту можуть стати і самі студенти. Створюючи власні роботи за лекцією викладача або за прочитаним твором, вони стають активними учасниками освітнього процесу, адже замальовують окремі ідеї, ключові моменти лекції, знаходять точні й прості візуальні символи для явищ літературного твору, а це спричиняє до того, що студенти вимушені бути уважними реципієнтами, аналізувати інформацію, виокремлювати головне. Повторювати матеріал теж стає значно простіше (Рис. 1; Рис. 2).

Письменники також у своїх літературних творах передають враження від творів мистецтва, перекодовуючи знаки інших видів мистецтв; твір літератури набуває нового звучання і значення. Прикладом такої інтермедіальності в українській літературі є сонет Івана Франка «Сікстинська Мадонна», написаний письменником під впливом картини художника епохи Відродження Рафаеля Санти, у ньому Іван Франко змальовує образ Богоматері, переосмислюючи його. Інший свій твір, поему «Мойсей», Іван Франко написав після своєї поїздки до Італії, особливо вразила письменника робота Мікеланджело Буонарроті – скульптура біблійного пророка

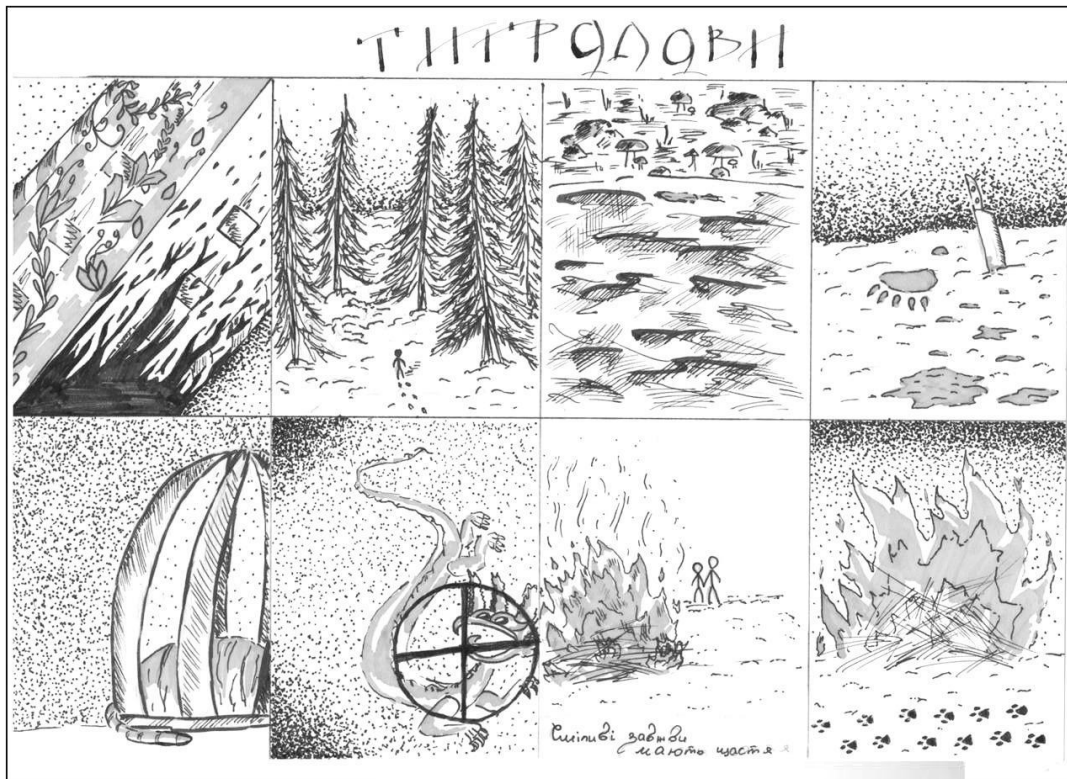

Рис. 1. Інтермедіальний контент, створений студентами (Іван Багряний «Тигроровни»)

Рис. 2. Інтермедіальний контент, створений студентами («Неокласики в українській літературі»)

Мойсея, встановлена у соборі Святого Петра. Взаємозв'язок між літературою і музикою можемо спостерігати у творах Ольги Кобилянської. Так, у музичній новелі «Valse melancholique» створено культ музиці, змінюється темп розповіді (паралель між розвитком сюжету і твором улюбленого композитора письменниці Фредерика Шопена) – від тихого, розміреного до швидкого під час опису трагічних подій, а потім знову до тихого у розв'язці.

Яскравим прикладом інтермедіальності літератури і живопису є творчість Михайла Коцюбинського. У цього письменника навіть жанри малої прози мають назви «етюд», «акварель», «образок». Усі види мистецтва у Михайла Коцюбинського настільки тісно взаємодіють, що їх важко розглядати та аналізувати окремо, вони створюють окрему синтезовану форму слова.

Прикладів інтермедіальності у творчості письменників можна знайти велику кількість. Це лише деякі з них, що демонструють взаємозв'язок літератури з іншими видами мистецтва. Вивчення творчості письменників стає неможливим без врахування цих взаємозв'язів.

Завдяки інтермедіальним вкрапленням під час викладання літератури у студентів покращується уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати зразки літературних творів, що є дуже важливим, враховуючи обраний ними художньо-естетичний профіль навчання. Це покращує творчі здібності учнів, розвиває уяву, розвиває здатність розглядати літературні тексти у культурно-мистецькому ракурсі.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, на основі виконаного дослідження було: з'ясовано зміст, значення поняття «інтермедіальність»; визначено особливості викладання літератури у старших класах художньо-естетичного профілю відповідно до когнітивних особливостей студентів; обґрунтовано необхідність впровадження інтермедіальності у навчальних закладах художньо-естетичного профілю; схарактеризовано специфіку впровадження інтермедіальності як основи ефективного вивчення літератури, різновиди взаємозв'язків літератури та інших видів мистецтв; наведено зразки інтермедіальності в літературі, зразки студентських інтермедіа, що були створені на заняттях із літератури.

Подальшими перспективами дослідження вбачаємо віднайдення ефективних методів і прийомів упровадження інтермедіальності в освітній процес у старших класах закладів освіти художньо-естетичного профілю з метою покращення уміння сприймати, аналізувати, інтерпретувати зразки літературних творів, розвитку здатності розглядати літературні тексти в культурно-мистецькому ракурсі, моніторинг процесу її використання у мистецькому коледжі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовсунівська Т. В. Когнітивна жанрологія та поетика. Київ: Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2010. 180 с.
2. Генералюк Л. С. Взаємодія літератури і мистецтва начерк теорії словесно-візуальних інтеракцій. *Studia Methodologica* : Тернопіль : ТНПУ, 2009. Вип. 29. С. 81-88.
3. Ильин И. П. Постмодернизм: от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. Москва : Интрада, 1998. 258 с.
4. Клименко Ж. В. Лекція 19. Вивчення світового письменства крізь призму української культури. *Всесвітня література в школах України*. 2014. № 7-8. С. 36-38.
5. Костюк О. М. Дослідницький компонент інтермедіальних елективних курсів для студентів-філологів (на прикладі дисципліни «Література і театр»). *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2018. Вип. 13. С. 232-241.
6. Костюк О.М. Дослідницький компонент культурологічної практики студентів-філологів на кафедрі літератури. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*: зб. наук. пр. Київ : Вид-во ТОВ «ТОНАР», 2017. Вип. 12. С. 263-275.
7. Лупак Н. М. Інтермедіальні технології в системі мистецької освіти як педагогічна інновація. *Педагогічні науки*. Вип. LXXXIV Т. 2. Херсон, 2018. с. 127-132
8. Наливайко Д. С. Взаємозв'язки і взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики. *Літературний дискурс: генезис, рецепція, інтерпретація (літературознавчий, культуроло-*

гічний і методичний аспекти): зб. матеріалів міжнар. конф. / за ред. Ю. І. Ковбасенка. Київ : УАВЗЛ, 2003. С. 3–25.

9. Попова О. В. Інтермедіальні студії у сучасному літературознавстві. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. С. 163–167

10. Просалова В. А. Інтермедіальні аспекти новітньої української літератури. Донецьк: ДонНУ, 2014. 154 с.

11. Ревенчук В. В. Взаємодія різних видів мистецтв як чинник розвитку музичного мислення учнів. *Психолого-педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 65-67.

12. Савчук Г. О. «Інтермедіальність» як категорія літературознавства й медіології. *Літературознавчі дослідження: теоретичні та прикладні аспекти*. 2019. Вип. 81. С. 15-18 [Електронний ресурс]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/14082>

13. Циховська Е. Д. Теоретичні дилеми поняття інтермедіальності. *Слово і час*. 2014. № 11. С. 49-59.

REFERENCES

1. Bovsuniv's'ka T. V. Kognity`vna zhanrologiya ta poety`ka. Ky`yiv: Ky`yiv's`ky`j nacional`ny`j universy`tet imeni T. Shevchenka, 2010. 180 s.

2. Generalyuk L. S. Vzayemodiya literatury` i my`stecztva nacherk teoriiy slovesno-vizual`ny`x interakcij. *Studia Methodologica* : Ternopil` : TNPU, 2009. Vy`p. 29. S. 81-88.

3. Y`l`y`n Y`. P. Postmoderny`zm: ot y`stokov do konca stolety`ya: evolyucy`ya nauchnogo my`fa. Moskva : Y`ntrada, 1998. 258 s.

4. Kly`menko Zh. V. Lekciya 19. Vy`vchennya svitovogo py`s`menstva kriz` pry`zmu ukrayins`koyi kul`tury`. *Vsesvitnya literatura v shkolax Ukrayiny`*. 2014. # 7-8. S. 36-38.

5. Kostyuk O. M. Doslidny`cz`ky`j komponent intermedial`ny`x elekty`vny`x kursiv dlya studentiv-filologiv (na pry`kladi dy`scy`pliny` «Literatura i teatr»). *My`stecz`ka osvita: zmist, texnologiyi, menedzhment* : zb. nauk. pr. Ky`yiv : Vy`d-vo TOV «TONAR», 2018. Vy`p. 13. S. 232-241.

6. Kostyuk O.M. Doslidny`cz`ky`j komponent kul`turologichnoyi prakty`ky` studentiv-filologiv na kafedri literatury`. *My`stecz`ka osvita:*

zmist, texnologiyi, menedzhment: zb. nauk. pr. Ky`yiv : Vy`d-vo TOV «TONAR», 2017. Vy`p. 12. S. 263-275.

7. Lupak N. M. Intermedial`ni texnologiyi v sy`stemi my`stecz`koyi osvity` yak pedagogichna innovaciya. Pedagogichni nauky`. Vy`p. LXXXIV T. 2. Xerson, 2018. s. 127-132

8. Naly`vajko D. S. Vzayemozv'yazky` i vzayemodiyi literatury` j inshy`x my`stecztv v aspekti komparaty`visty`ky`. Literaturny`j dy`skurs: genezy`s, recepciya, interpretaciya (literaturoznavchy`j, kul`turologichny`j i metody`chny`j aspekty`): zb. materialiv mizhnar. konf. / za red. Yu. I. Kovbasenka. Ky`yiv : UAVZL, 2003. S. 3–25.

9. Popova O. V. Intermedial`ni studiyi u suchasnomu literaturoznavstvi. Problemy` semanty`ky` slova, rechennya ta tekstu. S. 163–167

10. Prosalova V. A. Intermedial`ni aspekty` novitn`oyi ukrayins`koyi literatury`. Donec`k: DonNU, 2014. 154 s.

11. Revenchuk V. V. Vzayemodiya rizny`x vy`div my`stecztv yak chy`nny`k rozvy`tku muzy`chnogo my`slennya uchniv. Psy`xologo-pedagogichni nauky`. 2015. # 2. S. 65-67.

12. Savchuk G. O. «Intermedial`nist`» yak kategoriya literaturoznavstva j mediologiyi. Literaturoznavchi doslidzhennya: teorety`chni ta pry`kladni aspekty`. 2019. Vy`p. 81. S. 15-18 [Elektronny`j resurs]. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/14082>

13. Cy`xovs`ka E. D. Teorety`chni dy`lemy` ponyattya intermedial`nosti. Slovo i chas. 2014. # 11. S. 49-59.

V. Boyta

ELEMENTS OF INTERMEDIATE ANALYSIS IN LITERATURE LESSONS AT COLLEGES OF ART AND AESTHETIC PROFILE

Annotation. *The article reflects the results of the study of intermediality as the basis for the effective study of literature, which is advisable to introduce during classes in arts and aesthetics colleges. The author determines the content and meaning of the concept of «intermediality»; defines the peculiarities of teaching literature in high schools of art and aesthetic profile according to the cognitive features of students; substantiates the need to introduce intermediality in academic institutions of art and aesthetic profile, because the most significant means of*

formation of creative personality of students are different types of art, which predetermines the need to use the interaction of arts in the educational process; Specificity of introducing intermediality as the basis for the effective study of literature, because literature from this point of view is a universal form of art that combines signs of other arts, namely: expressiveness of music, plasticity of sculpture, visuality of painting; varieties of interrelations between literature and other types of arts are investigated; samples of intermediality in literature, samples of student intermedia created in literature classes are given; prospects of using intermediality as the basis for effective literature study in colleges of art and aesthetic profile are determined.

Keywords: *intermediality, integrated interaction of the arts, artistic and aesthetic profile, intermedia connections.*

Дата подання рукопису: 19 квітня 2020 р.

Дата прийняття до друку: 30 червня 2020 р.